

simbolična botanika i konkretna divlja mirodjija

Sada sam te uhvatio, upada moj prijatelj B. kod mene i kaže, konačno sam pohvatao konce tvojih pokušaja mistifikacije najobičnijih dnevnih pojedinosti pomoću kojih si nastojao da stвориš simbole od stvari koje nikako ne poseduju težinu polivalentnih značenja koju bi trebalo da imaju ove poetske sintetičnosti.

Fredji na konkretno, kažem ja. Konkretno: ona kuća koja u tvojim zapisima treba da bude znak u jednoj tajnoj gradskoj mitologiji očigledno je kuća na uglu ulice Orce Nikolov i Lenjinove. Onaj kamen što ga nalaziš u tvojim zapisima na obali jezera i koji proglašavaš za simbol igre između vremena i talasa, po tvom sopstvenom opisu, nesumnjivo je parče serpentina, hidriranog magnezijumovog silikata, a revija za umetničku fotografiju u kojoj si video sliku biljaka koja bi trebalo da simbolizuje relativnost objektivnog opisivanja je „Fotorama“ i slika se zove...

Dobro, kažem ja, dovoljno je. Ali šta želiš time da dokazeš? Tvoje istraživačke sposobnosti?

Ne, već samo da nisi u uopštavanju otišao toliko koliko bi bilo potrebno da bi se uspešno izvršilo prepravljavanje slučajnih pojedinosti u simbole oslobodjene balasta konkretnog.

A ako i nisam želeo? Možda sam hteo da zadržim beznačajnost slučajno nadjenih detalja, koji samo u tom trenutku, pod ukrištenim radijacijama okolnosti, dobijaju prolazni sjaj simbola. Uostalom, ja mislim (iz skromnosti, naravno) da daleko više zaslužujem da primim optužbu da sam previše uopštio pojedinosti i previše usrdno im izgledio ivice konkretnosti.

Imam utisak da želiš da se izvučeš, jer to što hoćeš da pripišeš sebi nije pojava čije bi ustanovljivanje u rečenicama nekog dela moglo da ima za njega karakter optužbe. Čini mi se, usto, da je to česta pojava, naročito što se tiče današnje poezije, mlade da kažem, i ovdajšnje.

Baš zato. Jedan vid moderne poezije, naročito u ovdajšnim relacijama, previše uopštava stvari, a to bolest prelazi i na prozu. A uopštene stvari nikada ne traju dugo. To je jedan od uzroka zbog kojih radnje prihvaćamo optužbu za greh odvajanja nespojivih priznanja za zasluge u zajedničkim osobinama. Skroman, zar ne?

—0—

Ponekad postaje svakodnevno čitanje poezije, ove koja svakodnevno teče kraj nas u časopisima i učestalom tankim zbirkama. Reči prolaze ispod naših pogleda, ne dotičući niti asocijacija, sve za objelne od prečeste upotrebe, sve brižljivo odabrane, očisćene od konkretnih, upotrebljivih svojih značenja, dovedene do krajnjeg bespilotnosti simbola.

I zato, ojednom zastajem pred bodljikavom opipljivošću reči koje sam neočekivano sreo u redovima dveju proza, (ali, zar nije bila reč o poeziji?) slučajno čitanih istog dana:

„Gurave humke zarasle u čičak, divlji ovav i nanu.“

(M. Bulatović)

„a jabuke sa crvenim rodom i zove ispod njih i pelen i koprlje i burjan i divlja mirodjija“ bile su reči što otkrivaju smisao ljudskog postojanja.

(T. Georgievski)

Posle pesničke anemične botanike bezmirisnih simbola ova ojednom tako poznata, a za oko tako nova imena, ukomesaju niti asocijacija, obasipajući nas mirisom svoj konkretnog postojanja u našim pretpostavama. Još uvek nekultivisane, ove reči zadržale su svoj čvrsti odraz u našim poljima uobrazilje; mogao bih da nadjem istovremeno mnogo više reči, imena biljaka baš, koje su ga odavno izgubile: poezija je već zagospodarila njihovom likovnom predmetnošću, pretvarajući ih u simbole čiji su krugovi značenja zaista prošireni literarnim asocijacijama ali zato i dovedeni do difuzne obespremećenosti.

Ne pišem protiv simbola; poezija nikada nije bila bez njih; ali smatram da bi se poezija koja se sastoji samo od simbola, ograničena tako na jedan likovno doista neodređen svet, pretvorila ubrzo posle promene magnetnog polja pesničke simbolike u kompas koji ne bi pokazivao polove svoga vremena.

—0—

Izgleda mi da smo suviše brzo i nepromišljeno izjednačili u praktično konkretno sa realizmom: onaj koji nije želeo da zastari ograđivao se od svih obeležja vremenske i prostorne lokacije. Kažem nepromišljeno jer konkretno sadrži u sebi i izuzetno a ne samo tipično. A bez izuzetnog ne verujem da i jedan opis može da poseduje atmosferu; konkretno je ono što u njoj nosi boju vremena.

Plašeci se verovatno te sličnosti sa realizmom, koju dobija jedan tekst okružujući se ovovremenošću i ovdajšnošću, jedan prijatelj mi se žalio da pišući prozu pada često u nedoumicu kada treba da imenuje grad u koji dolazi njegov junak, a jedan drugi mi je rekao jednom da je Lorik bilo lako da svoje stihove poveže tako prisno sa Španijom: imena Andaluzije i Kastilje zvuče sama po sebi poetično.

Na prvi posled konkretna opredeljenost izgleda kao da bi mogla zaista da oduzme ili uskratiti pesničku slobodu jednog teksta; ali samo izgleda, jer ona svojom prisutnošću najčešće obožuje njegovu poetičnost, pružajući nam mogućnosti da opšte odlike atmosfere jednog vremena, nagoveštene konkretnim podacima, otvorimo na ceo tekst u kome one lokalizuju događaje, kao u ovom pasazu iz Davičovog „Radnog nalova beskraja“:

„Dunav me izbacio ispod Kafilerije kod Ada Huje pune komaraca što su me saletali ozuglavši na „Zorkin“ pepcin: ležao sam istinski onesvećen na žutom, još vrelom pesku, posiveo od komaraca što su mi za kaznu pili krv otrovanu ljubomorom i nesrećom.“

Imam čak utisak da nekakva nestvarnost (propaćena nerazdvojnim humorom) nastaje u gornjem tekstu baš zbog tih poznatih, konkretizovanih pojmova, i da nalaziš se pred tom humorom polustvarnošću ne smemo poverovati u njen doslovni smisao baš zbog tih poznatih, dnevnih imena Kafilerije, „Zorkinog“ pepcina (koi bi mogao, pomeranjem ionako nestalne granice stvarnog, da otkrije svoje preradivačko-industrijske, ali i mitološke veze sa onim strašnim Matičevim gradskim čarobnjakom po imenu NUPAS SUBLA), i zbog konkretnog, nedvosmislenog imena onog ostrva koje se (valjda) može videti sa Kalemegdana, one Ada Huje, koja me odmah potseća da je potražim kod Dedinca:

„Ovaj vetar iza prozora jutros je ispod Ada Huje na obalu Dunava sišao, crven i znojav, da se dobro napije vode.“ Ta Ada Huja što tako nerazdvojno vezuje nezaboravnu Dedinčevu poemu „Jedan čovek na prozoru“ za Beograd, čini da poema ima atmosferu jednog vremena na jednoj geografskoj širini, ali i da bude opipljiva i istinita za ljude svih drugih meridijana.

A oba dela koja sam ovde spomenuo, nemaju, ipak, mnogo srodnosti sa realizmom (ne stavljam bližeodređujući epitet; nadam se da se i bez toga može naslutiti šta pod tim terminom podrazumevam.)

—0—

Nešto ranije spomenuo sam Loriku; danas, čitajući ga, izmedju pomorandži i gitara zaustavile su me reči engleski konzu i u. U plernim krokijima mediteranskih pejzaža, prezasićenim simbolima, koliko iznemadajuće novo zavučući ova naša, ovovremenska reč (mada, ipak, sa izvesnom tankom patinom fendisekla), vezujući sve te simbole mediteranske poetike za jedno vreme i jedan vid osećanja sveta.

stojan bašić

spomenik NOB u logatecu, 1958

Bez takvih vremensko-lokalnih obeležja jedno poetsko delo, čiji bi nam se kvaliteti činili u trenutku njegovog objavljivanja neosporno veliki, oslonjeno samo na svoju simboliku, previše brzo bi izgubilo najveći deo svoje poetičnosti; bilo bi potrebno samo dvadesetak godina, ponekad ni toliko. A vremenska obeležja, koja bi se mnogim čitaocima učinila pre više ovovremenska a time i nepoetična, tek bi se posle jednog takvog vremenskog perioda dobila svoja puna značenja, postajući deo pesničke mitologije jednog vremena. Kao što u ovoj rečenici uzetio iz jedne Nastasijevičeve priče:

„Zasvira mi bračo levo uvo, a na Zenskom Društvu prebrojim osam prozora s lišta.“ možemo beskrajno da nadgrađujemo oko slike tog „Zenskog Društva“ što se pred nama danas obražava u sliku atmosfere jednog vremena. Mada to ne znači da svaka oznaka konkretnosti iz jednog vremena jeste ili će biti poetična; njih zna da nadje samo pesnik.

Dalje Bodler: „Mnogo je zgodnije izjaviti da je apsolutno sveružno u odecu jedne epohe nego se potruditi da se odlate izvuče tajanstvena lepota koje u njoj može biti, ma koliko bila neznatna i mala. Modernost, to je ono prolazno, nepostojano, slučajno, polovina umetnosti, čija je druga polovina ono večno i stalno. Izvesna modernost postojala je za svakog starog slikara; većina lepih portreta koji su nam ostali iz ranijih vremena obučena je u kostime svoje epohe. Oni su savršeno skladni, jer kostimi, način češljanja, pa čak i gest, pogled i osmeh (svaka epoha ima svoje držanje, svoj pogled i svoj osmeh) grade jednu celinu potpune vitalnosti. Taj prolazni, nepostojani element, čije je preobražavanje tako često, nemate pravo da zanemarujete niti da prelazite preko njega.“

Najobičnija imena ulica u stihovima Prevera ili Pasternaka daju njihovoj poeziji svojom prolaznošću jednu stalnu vremensku i prostornu odredjenost: za čitaoca su ovi sitni i nestalni, a ipak puni poteksta, beledi često puta dovoljni da oseti atmosferu jednog vremena čiji su oni usputni tragovi. Kao što jedno nepoznato, a ipak realno, nekada postojeće ime sa natpisa na stečku:

„Ovde leži Vukbrat Vlačević rab božji. A ovo ureza sin mu Radonja. Tugo moja a ko li će meni.“

i posle stotinu godina dočarava, još svežu u svojoj tragediji, sudbinu čoveka, jednog zaboravljeno i nepoznatog čoveka, no ipak određenog i konkretnog, ne simbola (mada sadrži, zbog patine vekova, potencijalno i takva obeležja) i ne običnu apstrakciju koja će izbledeći čim na njeno mesto dođu nove, još neizluzane reči.

Ili onako kao što imaju draž, zbog nedogledne tajanstvenosti vekova sakupljenih u njima, nabrajanja naroda u „Aleksandridi“:

„To su narodi koje zatvori Aleksandar: Gogi i Magogi, Anuges, Anuses, Jetrrenishi, Divares, Fotinei, Nevni, Farzani, Ilmadi, Zanarati, Feani, Marmagiani, Nahoni, Agrimatiri, Anufagi, Psoglavi, Fardei, Alanes, Fosonikei, Ansinei, Tatarli. Ovi narodi pogani behu mnogo.“ ili njima slična nabrajanja ličnih imena ljudi i gradova, naroda, (ponekad čak i biljaka i mrtvih predmeta) koja sadrže u svojim fonetskim igrama zatvorenu igru vremena i slučaja, igru određenih i nikada višje ponovljivih sudbina, čija se draž sastoji u vrtoglaviću trenutka kada osećamo kako se pred nama otvara svet, ostvaren u jednom jedinstvenom primerku, nikada više ponovljenom.

Šta je ovo, pita moj prijatelj B., neko novo plediranje za realizam?

—0—

Ne, kažem. Kao što sam rekao, mi smo previše brzo izjednačili realizam sa konkretnim. U savremenoj literaturi, koja je već odavno prihvatila princip ponovnog stvaranja a ne preslikavanja sveta, konkretni, realni detalji mogu da budu, tako postavljeni u jednu sredinu koja se razlikuje od objektivne slike sveta (eto, ponekad je neizbežno ponavljanje starih istina) po svojoj zgusnutoj esencijalnosti, sada samo elementi koji potvrđuju stvarnost ovog novostvorenog sveta sinteze i imaginacije. Kao onaj istiniti (uostalom već poznati), do pre toga živi, konkretni leptir zalepljen na jedan Pikasov kolaž ili, u jednom drugom vidu, kao oni autentični, stvarni zapisi iz dnevnika jednog komandanta brigade u romanu Maleskog „Ono što beše nebo“, ili kao izveštaji isečeni iz dnevnih novina i dodati Dedinčevoj poemi „Jedan čovek na prozoru“. Uostalom, mogao bih ovde da spomenem i one delove iz „Koža“ Malapartea, u čiju autentičnost i dokumentarnost nemamo razloga da sumnjamo, a koji stoje u jednom neočekivanom skladu sa nekim nestvarnim, grozničavim delovima iste knjige.

Dobro, kaže moj prijatelj, samo ne razumem zašta ti služe onda ona imena biljaka u početku? Koliko znam, njihova imena ne spadaju u lične imena.

Previše sitničariš, kažem ja. Na kraju krajeva, možda samo za to da bih mogao da napravim metaforičan zaključak o potrebi menjanja divlje ovovremenske ovasa u anemične vrtove poetike. Jer ponekad i takav divlji ovas spada u reči „koje otkrivaju smisao ljudskog postojanja“.

Vlada UROSEVIĆ